

Saatana Moskovassa ja Helsingissä

Johan Bäckman: Saatana saapuu Helsinkiin: Anna Politkovskajan murha ja Suomi. Russian Advisory Group, 2007.

Kaksi viikkoa ennen maalissa vaaleja julkaisi Johan Bäckman pienen kirjansen *Saatana saapuu Helsinkiin*. Se oli vaalien ainoa puheenvuoro Venäjän suhteista. Kirja osoitti, että yksi kansanedustaja kuitenkin pelasi Venäjä-kortilla.

Mihail Bulgakov kirjoitti kuuluisan romaaninsa *Saatana saapuu Moskovaan* 1920–30-luvulla. Se on lännessä tulkittu kritiikiksi neuvostojärjestelmää vastaan. Italialainen filmi, jonka nimenä on kirjan alkuperäinen titteli *Mestari ja Margareta*, kertoo oikeastaan aivan eri tarinan, mutta käyttää Bulgakovin kirjassa kuvattuja tilanteita. Teoksen filmatisointi ei tuotakaan suurempia ongelmia, sillä Bulgakov oli ammatiltaan teatteriohjaaja ja hänen teoksensa muistuttaa suuresti elokuvakäsikirjoitusta. Italialaiset ovatkin tehneet hienon elokuvan ja kertoneet tarinan rohkean kirjailijan taistelusta Neuvostoliiton virkavaltaa vastaan. Tällainen taistelija ei Bulgakovin kirjassa esiinny. Se, joka haluaa katsoa filmatisoitua Bulgakovia, hankikoon venäläisen – aivan uuden – kymmentuntisen DVD:n. Se seuraa sanasta sanaan Bulgakovin tekstiä ja siitä on saatavilla ainakin ruotsiksi tekstitetty versio.

Bäckman on taistelija. Hän haastaa Suomen kulttuurieliitin, *Helsingin Sanomien* kulttuuri-toimituksen. TV:n, PEN-klubin ja vihreiden Heidi Hautalan. Italialaisen filmin sankari ja Bulgakovin kirjan Mestari joutuvat hullujenhuoneeseen. Sinne vietään niin taisteleva kuin kiltisti vallanpitäjien päätöksien alistuva kirjailija. Millään muulla ei ole väliä kuin sillä mitä kirjailija luo – tämä on hänen vaarallinen sano-

mansa. Sitä vastaan taistelee koko ”normaali” yhteiskunta. Bäckman jää vain vaille vastausta, eliitti vaikenee, mutta pienemmät lehdet kertovat asiallisesti kirjan sisällön ja Bäckmanin taustan Venäjän rikollisuuden asiantuntijana (ks. esim. *Pohjolan Sanomat* 29.3.2007).

Bulgakovin kirjan ydin on näytelmä Pontius Pilatuksesta, joka poikkeaa Raamatusta siinä, että Pilatus elää ja vaikuttaa myös nykyajassa. Näytelmässä Jeesus kohtaa kaikki ihmiset hyvinä, surmaajansa Pilatuksenkin. Italialaiset löytävät Bulgakovilta avointa kritiikkiä neuvostovaltaa kohtaan. Bulgakov tekee pilaa kaikista matalamielisistä vallanpitäjistä. Hän antaa kirjailijayhdistyksen puheenjohtajan tyrmätä näytelmän Pilatuksesta toteamalla, ettei Jeesusta ollutkaan ja että Pilatuksen on turha kirjoittaa pahuudesta. Mestari polttaa nöyrästi käsikirjoituksen, mutta Saatana palauttaa sen.

Bäckman on uskollinen aidolle Bulgakoville. Hän ei arvostele suomalaista kapitalistista yhteiskuntaa, vaan siinä monopoliasemassa olevia omaa etuaan ajavia toimijoita. Bäckmanin kritiikin ydin on Heidi Hautalan vaalikampanja, joka rakentui hänen henkilökohtaisesti järjestämiinsä yleisötilaisuuksiin, ennen kaikkea Venäjän suurlähetystön edustalla, Anna Politkovskajan murhan johdosta. Bäckman on tarkkanäköinen: Hautala sai 12 000 ääntä, kun muut puoluetoverit samassa vaalipiirissä jäivät 2000:een. Samalla tavoin kuin Bulgakovin Jeesus pitää Pilatusta hyvänä ihmisenä, arvostaa Bäckman Hautalaa viehättävänä naisena. Suomessa venäläisviha kytee aivan pinnan alla ja se leimahtaa liekkeihin niin, että kansanedustajaksi pääsee syyttämällä naapurimaan presidenttiä hänen omassa maassaan asuvan, tosin

Amerikan kansalaisen, murhasta. Tämä on Bäckmanin paljastus ja siitä vaietaan.

Bulgakov todella kirjoitti näytelmän Pilatuksesta, jota ei esitetty, mutta se ei ollut hänen elämässään mitenkään ratkaiseva, eikä Saatana saapunut Moskovaan kun hänen näytelmänsä ei esitetty. Saatanalla oli aivan muuta tehtävää. Hän tuli apuun kun normaaliksi oli muodostunut alhainen oman edun tavoittelu. Bulgakov tiesi, kuinka teatteripiireissä hankittiin asunto ja kesämökki, rakastajatar ja paikka parhaassa ravintolassa. Bäckman kuvaa samalla tekniikalla, mutta raa’asti venäläisvihan Suomessa. Se puhkeaa kukkaan Anna Politkovskajan murhan ansiosta. Politkovskajassa nähdään Nobelin palkintoa vaille jäänyt kirjailija. Hänen surmaajansa Putinin huomataan tehneen paljon muutakin pahaa ja Suomen johtajilta vaaditaan, että he loukkaisivat naapurimaan presidenttiä vaatimalla selitystä – mutta mistä?

Bulgakov ja Bäckman kuvaavat kuinka oikeus kuitenkin voittaa. Saatanan saapuminen niin Moskovaan kuin Helsinkiinkin johtaa kirjailijat mystiikkaan. Mystiikka on viimeinen ase sen kädessä, jolta muut etenemismahdollisuudet on katkaistu. Bäckman arvioi, että ”ainakin 60 % Suomessa vallitsevasta pahuudesta poistuisi, jos *Helsingin Sanomat* lakkaisi olemasta”. Bulgakov juottaa myrkyä sankariparille – he jättävät toivottoman elämänsä ja aloittavat uuden. Siis ilman *Helsingin Sanomia*.

Bäckmanin kirja pitää lukea juuri nyt. Se on venäläisyyden puolustus Suomessa. En ole varma siitä, että se elää kirjallisenä teoksena kuten Bulgakovin romaani, joka tulikin julkisuuteen vasta kaksikymmentä vuotta kirjailijan kuoleman jälkeen ja jää historiaan yhtenä maailman-kirjallisuuden helmistä.

Bäckmanin mainio oivallus on käyttää Bulgakovin kerrontaa juuri nyt ajankohtaisen asian tunteenomaiseen esillenostamiseen. Tunnetilojen ohjaamisessa kirjailijanerot ovatkin hyviä esikuvia. Minulle Bäckmanin kirja tarjosi ennen kaikkea kirjallisia elämyksiä. Täysin kielteinen henkilökuva

naapurimaan presidentistä ja rasistinen venäläisviha Suomessa ovat tulleet myös minulle tutuiksi. Tämä paha on vallannut Suomen viimeisen viidentoista vuoden aikana. Itänaapuriamme vihaaville henkilöille Bäckman on luultavasti raskasta luettavaa.

Seppo Isotalo

”Sulkavan Suslov” ja mesikämmen

Venäjä ja Suomi. Juhlakirja professori Timo Vihavaiselle 9.5.2007. Toimittanut Kristiina Kalleinen. Aleksanteri-sarja 1/2007. Helsinki: Aleksanteri-instituutti.

Monipuolisella Venäjä-tutkijalla, professori Timo Vihavaisella ja NKP:n 1960–70-lukujen pääideologi Mihail Suslovilla ei taida olla paljon muuta yhteistä kuin hieman jäyhä ulkomuoto ja lievästi töksähtelevä puhetapa. Suslovin kirjalliset esitykset ja NKP:n julkilausumat – joiden muotoilijana hän usein toimi – eivät todellakaan säväytäneet samalla tavalla kuin Vihavaisen aina tieteellisen pätevä ja silti vivahteikas kirjoitustyyli. Sen aistii jopa venäjäksi – esimerkiksi tekijän vuonna 2004 ilmestyneessä venäläisen intelligenstijan aatehistoriaa käsittelevässä monografiassa *Vnutrennyi vrag*, joka ei ole valitettavasti ilmestynyt suomeksi – ainakaan vielä. Pidän kirjaa Vihavaisen parhaimpiin kuuluvana ja odotellen mielenkiinnolla jatkoa.

Kristiina Kalleinen on toimittanut keväällä 60 vuotta täyttäneen professorin juhlakirjan *Venäjä ja Suomi*. Se on kolmikielinen – suomi, venäjä ja englanti sukkuloivat sopivasti keskenään kuten Timo Vihavaisen tutkimusten lähde-luetteloissa yleensäkin. Kalleista ovat avustaneet Arto Luukkanen ja Marina Vituhnovskaja. Luukkanen muistelee tutkijauraansa vaikuttanutta opettajaa ja ohjaajaa

sellaisella persoonallisella tavalla, jota ”vaiteliaanjäyhän filosofin” juhlakirjassa olisi sopinut olla enemmänkin. Luukkanen myös päättää juhlakirjan esittäen viimeisillä sivuilla arvioita Venäjän uudesta kansallisesta ideasta Vladislav Surkovin – tuon Putinin Venäjän keskeisen ideologin – ”helmikuun teesien” innoittamana.

Kansakunta ja Lenin rähmällään?

Muistan hyvin oman törmäämiseni Vihavaisen. Väärinkäytin Suomalais-venäläisen koulun kuraattorin työaikaani lukemalla miltei yhtä soittoa läpi juuri ilmestyneen *Kansakunta rähmällään* -kirjan. Se säväytti, mullisti monen Suomi-kuvan ja aiheutti myös paljon itkuja ja hammasten kiristystä eri piireissä. Tämä tapahtui vuonna 1991, jolloin elimme paljolti vielä ”Kekkoslovakiasa” eikä Suomen idänsuhteiden monien kömmähdysten myöntäminen ollut helppoa. Eipä sillä, en ole tänä päivänäkään Vihavaisen kaikista suomettumis-johtopäätöksistä ja oletamuksista samaa mieltä, mutta muistan kyllä millaisen myllerryksen opus aloitti omassakin tajunnassani. Myös juhlakirjassa Jarmo Erosen tulkinta suometumisesta ja Suomen geopolitiikasta Kekkonen aikana on aika lailla toinen kuin juhlakalun: Suomi oli UKK-kaudella lännen etuvartio ja ETYK-kokous 1975 kolmansine

koreineen lopultakin melkoinen uhka neuvostovaltiolle.

Timo Vihavaisen tutkijauran esittelee komeasti Osmo Jusila, jolla on kirjassa toinenkin puheenvuoro. Jussilan artikkeli *Leninin vallankumouskäsitys* pudottaa ikonin kokonaan valtaistuimeltaan, ainakin vallankumousjohtajana. Tottahan Suuri Lokakuu vääristeltiin massojen kapinaliikkeeksi ja Eisenstein-elokuvista tuli ”dokumentteja”, mutta että Leninkin olisi ollut koko ajan tapahtuneesta täysin jälkijunassa tai pihalla? Miltei jää odottamaan Lenin-museon johtajan ja Lenin-tuntijan Aimo Minkkisen vastinetta...

Kun Venäjän monilla vesillä purjehtinut Vihavainen on viime vuosina keskittynyt myös venäläisen intelligenstijan tutkimukseen, on luonnollista, että juhlakirjassakin teemaa sivutaan.

Natalia Lebinan osuus *”Shetidesiatniks” (Varieties of Discourse and New Identity)* tuo intelligenstija-teemaa lähemmäksi nykyaikaa käsittelemällä venäläistä 60-lukulaisuutta. Vihavaisen esittämä tulkinta ”sisäisestä vihollisesta” on tässäkin keskeisenä. Itsekin teemaa lähinnä elokuvan kautta tutkineena olen paljolti Lebinan kanssa yhtä mieltä siitä, miten 60-lukulaisuus tuotettiin neuvostovallan sisäisenä ilmiönä, ”20. edustajakokouksen lapsien” ja perivenäläisen ”luovan intelligenstijan” sukupolvi-ilmiönä. Vaikka brežneviläisen stagnaatiokauden kärsineet 60-lukulaiset ovatkin eräs neuvostovallan sankarimyyteistä, heillä oli merkitystä nimenomaan revanssia hakeneena sukupolvena Mihail Gorbatšovin ajan perestroika-kehityksessä ja koko neuvostovallan kaatumisessa.

Mesikämmen, Mannerheim ja Tähtelän Kalle

Suhteessa pieniin naapureihinsa – ja erityisesti suomalais-ugrilais-